

УДК 343. 132 (477)

Генадій Іванович ГЛОБЕНКО,

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового
слідства Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАНЬ ПРОЦЕДУРИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ

Запровадження до кримінального процесу досліджуваної підстави, перш за все обумовлено розвитком у кримінальному законодавстві ідеї компромісу, що пов'язана з використанням заходів впливу з можливістю звільнення від кримінальної відповідальності винних осіб в обмін на позитивну післязлочинну поведінку. Зазначимо, що ідея компромісу давно реалізується у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві багатьох країн. Так, наприклад у США це знаходить своє вираження у відомій «угоді» з правосуддям та «визнанні провини». Сфера кримінально-правового регулювання охоплює, як протиправну, так і правомірну, соціально корисну післязлочинну поведінку особи. У межах останнього виділяється дійове каяття, тобто активна добровільна поведінка особи, яка вчинила злочинне діяння, що спрямована на запобігання, ліквідацію чи зменшення фактично шкідливих наслідків вчиненого або на надання допомоги правоохоронним органам у розслідуванні вчиненого злочину. Стаття 45 КК України є матеріально-правовою підставою дійового каяття та передбачає ряд умов, за наявності яких особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності. Отже, більш детально зупинимось на аналізі умов дійового каяття. Так, прийняття даного рішення можливе лише за умови, коли особа вперше вчинила злочин невеликої тяжкості. Тому, у матеріалах кримінального провадження мають бути відповідні документи, зокрема, довідка з Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Міністерства внутрішніх справ України про відсутність знятої чи непогашеної судимості. Представляється, що направлення кримінальних справ до суду щодо осіб, які раніше вчиняли злочини та судимість у яких вже знята чи погашена, за реальною доведеністю ознак дійового каяття необхідно приймати особливо виважено. Розглядаючи наступну умову – щире каяття, слід звернути увагу

на те, що вона як морально-психологічна категорія в даний час вивчена на недостатньому рівні. Саме тому недостатньо просто каяття, воно має бути щирим і відповідати перерахованим у законі умовам. Після повідомлення про підозру у слідчого з'являється реальна можливість не лише з'ясувати ставлення особи до висунутої підозри, але і довести наявність такої умови, як сприяння розкриттю злочину. Вважаємо правильною позицію, згідно якої щире каяття передбачає усвідомлення особою своєї провини у вчиненому злочині, щирий жаль стосовно скоєного і осуд своєї поведінки. Наступна умова, це активне сприяння розкриттю злочину, доречно зазначити, що чинне кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство не містить тлумачення цього терміну. Тому, у теоретичному і практичному аспектах далеко не однозначно зважуються питання щодо дій особи, які охоплюються вказаним поняттям. На нашу думку, домінуючою ознакою, що вказує на сприяння особи органу розслідування у встановленні обставин, котрі підлягають доказуванню, є надання правдивих показань. Тому під час допиту підозрюваного необхідно встановити: а) чи добровільно він дає показання та яке його відношення до вчиненого злочину; б) причини і мотиви, що спонукали його сприяти розкриттю злочину; в) якими конкретними діями він може підтвердити свій намір про дійове каяття; г) чи не заперечує він добровільно брати участь у проведенні слідчих (розшукових) дій; ґ) чи згодний він повністю відшкодувати (компенсувати) заподіяну злочином шкоду. Показання слід визнавати правдивими, якщо вони, зокрема, не спростовуються свідченнями потерпілих, свідків, висновками експертів. Дії підозрюваного, спрямовані на активне сприяння розкриттю злочину, необхідно належним чином відображати в матеріалах кримінального провадження. Зафіксовані у передбаченому законом порядку показання особи, яка активно сприяла розкриттю злочину, мають оцінюватись в сукупності з іншими доказами. Оскільки відшкодування (компенсація) заподіяної шкоди віднесені законом до обов'язкової умови звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, необхідно дати характеристику способам усунення зазначених шкідливих наслідків. Такими способами можуть бути: а) фактичне повернення викраденого майна його власнику (кримінально-правова реституція); б) відшкодування (компенсація) заподіяної шкоди підозрюваним або його родичами. Найбільш сприятливою та оптимальною для потерпілого і цивільного позивача формою відшкодування (компенсації) майнової шкоди є

кримінально-правова реституція, під якою розуміють повернення власнику предметів, безпосередньо втрачених у результаті злочину. За такою формою, якщо втрачені предмети не набули будь-яких змін та зберегли свій первинний вигляд, можна говорити про відновлення майнових прав потерпілого у повному обсязі. Детальний аналіз ст. 45 КК України вказує на те, що її положення не можуть бути застосовані у випадках, коли підозрюваний лише обіцяє відшкодувати (компенсувати) заподіяну ним шкоду у майбутньому. Вважаємо, що у даній ситуації слід враховувати матеріальні можливості підозрюваного та його добровільну згоду на відшкодування (компенсацію) шкоди сторонніми особами. Головним, на наш погляд, у даному випадку є застосування усіх можливих заходів для відновлення порушених прав потерпілого. Крім цього, говорячи про відшкодування моральної шкоди, у кожному конкретному випадку необхідно ретельно з'ясувати у потерпілого, чим саме підтверджується факт заподіяння моральних чи фізичних страждань, за яких обставин та яким чином вони заподіяні, який причинний зв'язок між злочином і цими стражданнями, та у якій матеріальній або іншій формі потерпілий оцінює їх компенсацію. Фізичну шкоду, як правило, взагалі неможливо відшкодувати в немайновій формі. Так, відшкодування фізичної шкоди відбувається у формі компенсації потерпілому витрат на лікування, відновлення здоров'я тощо. Тому, у даному випадку потерпілий має надавати документи, наприклад, що підтверджують оплату лікування, догляду. Факт добровільного відшкодування (компенсації) шкоди має бути належним чином процесуально оформлений, що і буде доказом дійового каяття. Практикою напрацьовано різні форми та порядок його оформлення. Так, зокрема, про це складаються відповідні протоколи, у яких відображаються факти повернення майна або компенсації в грошовому еквіваленті, квитанції на переклад коштів у рахунок компенсації викраденого чи пошкодженого майна, розписки про одержання грошей, цінностей чи іншого майна. На нашу думку, доцільно розробити єдиний процесуальний документ, у якому б фіксувався факт відшкодування (компенсації) потерпілому заподіяної злочином шкоди у якому слід вказати: а) дату, місце проведення відповідної дії; б) прізвище та ініціали особи, яка склала протокол, її посаду; в) перелік учасників дії з роз'ясненням їх прав і обов'язків; г) факт відшкодування (компенсації) заподіяної злочином шкоди. До протоколу необхідно вносити зауваження, заяви, зроблені присутніми. Правильність його складання слід засвідчити

підписами присутніх при цьому осіб. Копія протоколу має надаватися підозрюваному та іншим зацікавленим особам. Розглядаючи процесуальний порядок провадження за підставою, що досліджується, вважаємо за необхідне звернути увагу на існуючі певні прогалини у чинному законодавстві. Так, в його положеннях не деталізується, яким чином та в який момент провадження має відбуватися роз'яснення підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та право заперечувати проти закриття провадження. У зв'язку з чим положення ч. 2 ст. 286 КПК України потребують уточнень.

Вирішення вищевказаних проблемних питань сприятиме значному удосконаленню процесуального порядку звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

УДК 343. 132 (477)

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент
кафедри права Національного аерокосмічного університету імені
М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: 0000-0001-8608-4206

ВРАХУВАННЯ ДУМКИ ДИТИНИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Одним із таких міжнародних актів, який було ратифіковано Україною у 1991 році, стала Конвенція про права дитини (далі - Конвенція). З часу її ратифікації у нашої держави виник обов'язок по виконанню його положень. Це передбачає, що положення цієї Конвенції не тільки є нормами права України. Вони також мають віднайти свою імплементацію у національному законодавстві і бути втілені у правозастосовній сфері, у тому числі і у кримінальному судочинстві. Щодо ролі Конвенції у правовому регулюванні прав дитини, то вона має значення засобу нормативної фіксації прав цієї специфічної категорії осіб та особливого інструменту їх захисту. Це забезпечується за рахунок того,